

СВОБОДА, РІВНІСТЬ, БРАТЕРСТВО: МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ

Ольга ПЕЖИНСЬКА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Як відомо, ціннісні орієнтації можуть формуватися в будь-якій сфері життєдіяльності людини і суспільства. Вищі цінності відображають фундаментальні відносини і потреби людей, становлять основу індивідуального світогляду. Вищими цінностями виступають: здоров'я, сім'я, любов, свобода, світ, війна, держава, праця, істина, честь, свідомість, пізнання, творчість тощо, які мають швидше орієнтаційний, аніж регулятивний характер. Це комплексні емоційно-образні узагальнення провідних соціокультурних орієнтацій, що визначають всі сфери життя людини. *Це цінності суспільного ладу, спілкування, діяльності, самозбереження, цінності особистих якостей, а також загальнолюдські цінності.* Цінності визначають зміст існування індивіда, з чого випливає вся його мотивація. Вищі цінності сприяють втягненню людини у вищі інстанції, наповнюючи зміст її життя. Потреби в сенсі життя людини в інтегральному розумінні світу, універсальному з'ясувальному принципі. Без такого внутрішнього ідейного сенсу людина не відчуває своєї цінності, не спроможна керувати творінням самої себе.

Ціннісна тріада «свобода, рівність, братство» стала відомою під час Французької революції. У 1848 році цей девіз був визначений у французькій конституції як конституційний принцип; в подальшому ця ціннісна тріада з'являється у французьких конституціях 1946 та 1958 років. Ця форма, яка стала французьким девізом, також прийнята і в інших країнах, наприклад, в Конституції Індії 1950 р. Крім того, перша стаття Загальної декларації прав людини містить тріаду: «Усі люди народжуються вільними і рівні за гідністю та правами. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти один на одного в дусі братства» [1].

Цікаво, що усі ці три ідеали стали суспільними рухами протягом усієї історії.

З точки зору свободи, необхідно розглядати як зовнішні, так і внутрішні аспекти людської істоти. Зовнішнє стосується надання свободи людям. Поняття загальної свободи, з'являється, наприклад в Конституції США у 1791 р., де «Перша поправка», створена для забезпечення громадянських свобод, передбачає свободу віросповідання, слова, преси та право на збори. Важливим є те, що із вказаним поняттям загальної свободи пов'язана можливість кожної особи вільно висловлювати свої ідеї. Ще однією віхою руху за свободу стало скасування рабства в США, у 1863 році, а останньою країною в світі, яка повністю поклала край рабству стала Мавританія, у 1981 році.

В наш час поняття зовнішньої свободи вкорінено в культурно розвиненому людстві. Наприклад, вчені дорожать своєю свободою дослідження, тобто вони є вільними досліджувати те, що кожен вважає найбільш актуальним. Вчителі та викладачі цінують свободу викладання, тобто використовують свої заняття так, як вони вважають за потрібне.

Зовнішня свобода цінується, оскільки вона дозволяє людині здійснювати внутрішню вільну волю, тобто вільно мислити, щось планувати, а потім виконувати дії чи говорити що небудь. Цілком можливо, що цей рух до зовнішньої свободи відображає завоювання людством вільної волі. В певний час люди почали відчувати, що можуть мати свободу мислення. Спостерігаючи за своєю свободою думки власним мисленням і тим, що вони могли здійснити свої заплановані раніше дії, люди почали боротися за зовнішню свободу, дозволяючи їм виконувати ці дії зовні. Жодна сучасна людина не повинна задовольнятися дотриманням команд, догм, законів та соціальних правил, не розуміючи їх мети та не визнаючи їх обґрунтованості.

Права людини, які виражаються в законах та соціальних правилах поведінки, мають відношення до рівності. Кожен повинен однаково ставитися до законів, що стосуються прав та обов'язків. Наприклад, якщо закон вимагає не допускати дискримінації за ознакою статі,

віросповідання, національності, етнічної приналежності або фізичних вад, він повинен справедливо застосовуватися.

Цікаво відзначити, як надаються рівні можливості пересуватися фізично інвалідам, так само як людям, у яких цього недоліку немає. Це досить недавній випадок опускання тротуарів для користувачів інвалідного крісла або встановлення мобільних майданчиків на сходах, де немає ліфтів.

Це призвело до універсалізму, який, останнім часом, дуже проявляється. Наприклад, в Європейському Союзі (ЄС) люди мають право жити в будь-якій країні, їм дозволяється вільно переходити з однієї країни в іншу (наслідок Шенгенського договору 1995 р.). Університети дозволяють студентам проходити курси в інших університетах будь-якої країни ЄС тощо.

Однак, на нашу думку, майбутнє стримує розвиток третього ідеалу Французької революції – братерства.

Поняття солідарності допомагає краще зрозуміти значення братерства. У соціальному плані недостатньо дозволити людині бути вільною та мати рівні права з іншими: потрібно допомагати людині розвивати себе.

Таким чином, братерство, солідарність означають допомогу тим, хто її потребує.

Якщо група людей порушує свободу інших людей або їхні рівні права, це зазвичай розцінюється як повернення до минулого. Зауважимо, що самовіддано любити можна лише з вільної волі, тобто вона не повинна бути результатом зовнішнього нав'язування, оскільки тоді б таке прагнення походило би від егоїзму, який є протилежністю самовідданої любові. Саме тому братерство припускає свободу та рівність. Разом з тим, слід зауважити, що розвиток егоїзму був необхідністю для людства. Оскільки без нього ми б не розвинули сприйняття власної індивідуальності, а отже і самосвідомості. Однак зараз ми перебуваємо на стадії необхідності витіснити її цінністю самовідданої любові.

Як вже відомо, рухи за свободу та рівність з'явилися свого часу природним шляхом, однак невідомо чи таким же чином, через розвиток людства, з'явиться рух за загальне братерство та солідарність.

Якщо розглянути соціальну еволюцію минулих століть, то можемо побачити посилене зростання егоїзму та жадібності. Сама капіталістична система ґрунтується на твердженні Адама Сміта в книзі «Багатство народів» про те, що задоволення егоїзму та особистої амбіції виведе «невидиму руку», яка б розподіляла багатство і приносила загальне щастя. На жаль, ця «рука», якої насправді ніколи не було, не повинна ніколи працювати, адже те, що ми фактично бачимо, – це зростання економічної нерівності та посилення соціальних та індивідуальних бід – включаючи зростаючі труднощі в соціальних відносинах, а також різноманітні залежності, в тому числі від Інтернету. Найтрагічніший аспект у цій ситуації, наприклад, полягає в тому, що ми виробляємо або могли б виробляти достатню кількість їжі, щоб прогодувати все людство, однак існуючий стан речей зберігається лише завдяки егоїзму та жадібності людей, компаній та урядів. Харчові відходи, неефективність виробництва та споживання (наприклад, вживання м'яса набагато менш економічно ефективніше, ніж вживання овочів і молочних продуктів), неправильна індустріалізація (виробництво нездорової їжі, без поживної цінності) – деякі фактори, які могли б змінюватись, якщо би існував справжній дух братства, соціальна відповідальність бізнесу, якби бралися до уваги потреби людей, а не переслідування мети надприбутків.

Симптомом підвищеного егоїзму є також швидко зростаюча конкуренція. Виявляється, будь-яка конкуренція за своєю суттю антисоціальна, бо коли один перемагає, інший обов'язково програє. Протилежністю конкуренції є співпраця, яка за своєю суттю є соціальним братерством.

Зростаючий егоїзм, жадібність та конкуренція очевидно змушує усіх сумніватися, чи буде природно розвиватися серед нас дух братерства, так само як ми розвинули дух свободи та рівності. Цілком можливо свідомо розвивати цей дух, через самовиховання дорослих та

навчання дітей та молоді. Допомога іншим створює почуття солідарності, а смак до здійснення братерства так само, як і контакт зі стражданням, розвиває співчуття.

Відчуваючи співчуття, можна відчути відповідальність допомагати іншим, і це позитивно. Правильний шлях полягає в тому, що необхідно плекати і сприяти свободі та рівноправності інших, а також виконувати усі необхідні дії, які спрямовані на поширення братерства у суспільстві. Все це слід здійснювати постійно, глибоко розуміючи особистість людини. На жаль, такого розуміння неможливо досягти з матеріалістичної концепції людини. Якщо остання є просто матерією і вважається механічно-електричною машиною, не буде шкоди, якщо буде обмежена її свобода.

Тому, щоб відкрити шлях до майбутнього, з почуттям до всезагального братерства, необхідно спочатку пройти етап витіснення того, що вважається найбільшим злом людства сьогодні, а саме матеріалістичного уявлення про весь світ і людську істоту. Зазначене самовиховання повинно починатися з відмови від забобонів, що люди складаються лише з матерії та фізичних процесів. При цьому, однак очевидно, що не слід сприймати духовні течії, які ґрунтуються на почутті задоволення, обіцяють фізичний чи психологічний комфорт, щастя чи, ще гірше, матеріальні вигоди. Насправді, слід відмовитися від матеріалістичної концепції, без будь-яких упереджень, у пошуках розуміння, використовуючи свідомі дослідження та концептуальну передачу знань.

Література:

1. Сміт Адам. Багатство народів. Дослідження про природу і причини багатства народів. Наш формат, 2018. 736 с.

1. Setzer Valdemar. Liberty, Equality, Fraternity: PAST, PRESENT, FUTURE. URL: <https://www.ime.usp.br/~vwsetzer/liberty-equality-fraternity.html>

2. Spicker Paul. Liberty, Equality, Fraternity. Policy Press North: University of Bristol, 2006. 209 p.

ВЧИНОК І БУТТЯ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ: У ПОШУКАХ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ

Ярослава КАЛЬБА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Пошук ціннісних орієнтирів людського буття – виразна ознака сьогодення. Актуальним видається розгляд буттєвого статусу сучасної молоді людини в контексті уявлень про «душевне», «духовне», пошук автентичної форми вияву сутнісних сил, їх потенціювання.

Сучасна наука пропонує значну кількість наукових підходів до визначення та вивчення проблеми духовного розвитку особистості. Феномен духовної культури досліджували Г. Балл, О. Даниленко, М. Данилов, Л. Смирнова. Роботи М. Бахтіна, М.Боришевського, Г. Груць, З. Карпенко, О. Киричук, Є. Помиткіна, М. Савчина, І.Степаненко, В. Роменця, В. Татенка, Т.Титаренко присвячені вивченню проблемам духовності та формуванню духовних цінностей особистості. Духовний розвиток особистості розглядали у своїх працях А. Адлер, Р. Алперт, С. Грофт, І. Кант, О. Климишин, Р.Олексинко, О. Олексюк, Г. Райх, К. Роджерс, Е.Франкл, П. Юркевич тощо.

Духовна сфера особистості, моральні та ціннісні орієнтації, що є її складовою підпорядковані розвитку, залежать від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників: від ціннісних орієнтацій, моральних установок сім'ї, суспільства, в якому вона живе, запроваджених у цьому суспільстві традицій виховання [1].

З точки зору динамічної психології, першим критичним моментом у контексті означеної проблеми є дитинство – період апріорі позбавлений щастя. Де факто, на кожній психотерапевтичній консультації спостерігаємо зондування пам'яті в пошуках почуття